

Jelena Simić*

Dejan Đurić**

Mila Mihajlović***

CEFTA I IZVOZNA ORIJENTACIJA ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

Sažetak: Od osnivanja zone slobodne trgovine CEFTA 2006. mnogo se očekivalo. Najpre se pretpostavljalo da će doći do ubrzane liberalizacije trgovine robom i uslugama između zemalja članica CEFTA, što se ispostavilo da nije u potpunosti tačno. Naime, zemlje Zapadnog Balkana, koje većinom čine ovu regionalnu ekonomsku integraciju, još uvek imaju mnogo nerešenih, pre svega, političkih problema. S druge strane, različit status ovih zemalja u procesu integracije u Evropsku uniju opredelio je i priliv finansijskih sredstava i brzinu neophodnih ekonomskih reformi.

Ipak, očekivalo se da će i ulaganja inostranog kapitala biti mnogo intenzivnija, kao i da će biti usmerena manje ka trgovinskom, a više proizvodnom, odnosno informatičkom sektoru. Pri tom, očekivalo se i da će nova CEFTA, kao regionalna integracija, privući mnogo više inostranog kapitala nego zemlje članice pojedinačno. Pretpostavljalo se da će dodatni inostrani kapital ubrzati privredni rast i razvoj svih zemalja. Ipak, svetska ekonomska kriza je usporila priliv finansijskih sredstava, pre svega greenfield investicija, i produbila socijalna raslojavanja i međusobne političke razmirice između zemalja članica. Takođe, vrlo je malo urađeno na rešavanju gorućeg problema celog regiona – korupcije. Ekonomski politike zemalja regiona su u tom smislu morale da se prilagodjavaju novonastalim uslovima na svetskom tržištu. Ovaj rad usmeren je na mene i podsticaje koje bi zemlje Zapadnog Balkana trebalo da sprovedu da bi podstakle izvoz sopstvenih preduzeća i unapredile konkurentnost u okviru svetske privrede.

Ključne reči: liberalizacija, CEFTA, Zapadni Balkan, strane direktnе investicije

CEFTA AND EXPORT ORIENTATION COUNTRIES OF THE WESTERN BALKANS

Abstract: Since the establishment of a free trade agreement CEFTA 2006 has been expected very much. At first it was assumed that there would be accelerated liberalization of trade in goods and services between the

---

* Dr Jelena Simić, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

** Dr Dejan Đurić, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

*** Mr Mila Mihajlović, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

CEFTA countries, which turned out to be not entirely correct. Specifically, the Western Balkan countries, which made the majority of this regional economic integration, still have many unresolved, above all, political problems. On the other hand, the different status of these countries in the process of integration into the European Union chose the inflow of financial resources and speed necessary economic reforms.

It was expected that the investment of foreign capital will be much more intense, and it will be directed towards less trade, and more productive and IT sectors. In doing so, it is expected that the new CEFTA, as well as regional integration, attract more foreign capital than the member states individually. It was assumed that additional foreign capital will accelerate economic growth and development of all countries. However, the global economic crisis has slowed the flow of financial resources, especially greenfield investments, deepened social stratification and mutual political differences between member states. Also, it has been done very little to address the major problems of the region – corruption. Economic policies of the region in this respect had to adapt to new conditions in the global market.

This paper focuses on measures and incentives that the Western Balkan countries should undertake to encourage the export businesses and improve competitiveness in the global economy.

Key words: liberalization, CEFTA, the Western Balkans, foreign direct investment

1. EKONOMSKA REALNOST ZEMALJA ČLANICA CEFTA

Krajem 2006. godine, zemlje Jugoistočne Evrope potpisale su jedinstveni multilateralni sporazum o slobodnoj trgovini i proširile postojeću CEFTA, pod revidiranim uslovima za zemlje koje još nisu članice Svetske trgovinske organizacije (Srbija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora). Ipak, od maja 2007. godine, kada je Sporazum ratifikovan u parlamentima zemalja članica, ostalo je još mnogo problema koji su prepreka slobodnom protoku robe i usluga u ovom regionu.

Sporazum o slobodnoj trgovini između zemalja Zapadnog Balkana, CEFTA Plus, koji je potpisani 19. decembra 2006. godine, prvenstveno se odnosi na privredu i ima za cilj nulti carinski režim za sve industrijske proizvode, dok za poljoprivredne proizvode podrazumeva nulti režim za oko 90% proizvoda. Sporazum se prvenstveno odnosi na privredu. Potpisivanje CEFTA ima i snažan marketinški aspekt za zemlje Zapadnog Balkana, jer je garancija stranim investitorima da se u region može ulagati. Ključne prepreke primeni ovog sporazuma i dalje su necarinske barijere i nagomilani politički problemi između zemalja članica. Jedan od primera je i zatvorenost hrvatskog tržišta cigareta, koja se ostvaruje putem akcizne politike i dovodi do neprirodne situacije da Hrvatska ima samo jednu fabriku duvana, a izvozi cigarete na srpsko tržište, dok Srbija ima tri multinacionalne kompanije iz iste oblasti, a ne ostvaruje izvoz na hrvatsko tržište.

Kao najvažnija stavka Sporazuma, kojim je zamenjena do sada važeća mreža od 32 bilateralna sporazuma, navedeno je pravilo o dijagonalnoj kumulaciji porekla roba. CEFTA omogućava dijagonalnu kumulaciju, odnosno kumuliranje porekla robe više zemalja u regionu koja će imati status domaćeg porekla, za razliku od bilateralnih sporazuma, na osnovu kojih se primenjivala samo bilateralna kumulacija porekla robe. To znači da proizvod ili neka sirovina iz jedne zemlje CEFTA, doraden ili obrađen u drugoj

zemljici članici integracije, menja svoju zemlju porekla, odnosno poreklo proizvoda je iz države članice CEFTA u kojoj je proizvod doraden ili dovršen.

Sporazum omogućava širenje tržišta za sve proizvode, ali i trgovinu pod istim uslovima za sve proizvođače, proširuje i modernizuje domen slobodne trgovine, otvara veće tržište za trgovinu i investicije, i stvara institucije nadležne da upravljaju u ovoj oblasti¹. Sporazumom je predviđena liberalizacija javnih nabavki i privlačenje investicija u zemlje potpisnice, a povećava se i šansa za izlazak na evropska tržišta po preferencijalnom, povlašćenom tretmanu.

Takođe, sporazum predviđa kumulaciju porekla i izvan zone CEFTA, sa zemljama EU, EFTA (Island, Norveška, Švajcarska, Lihtenštajn) i Turskom. Međutim, da bi se kumuliralo poreklo sa zemljama izvan CEFTA područja neophodno je ispuniti tri uslova:

- da svaka od zemalja CEFTA ima potpisani sporazum sa EU, EFTA ili Turskom
- da taj sporazum bude baziran na panevropskim pravilima
- da u okviru samog tog sporazuma postoji protokol koji dozvoljava jednu takvu kumulaciju.

Carina i dažbine plaćaju se na one sastojke proizvoda koji su bez porekla, i iz tih razloga važno je da spoljnotrgovinska preduzeća na odgovarajući način vode evidencije, da sertifikati ne bi bili povučeni². Primena dijagonalne kumulacije porekla robe (u trgovini između zemalja u regionu i regiona sa EU) povećava izvozni i investicioni kapacitet regiona, rast njegove tehnološke opremljenosti i konkurentnosti, a time i potreban nivo sposobnosti proizvoda za plasman na tržištu EU, kao i globalnim okvirima.

Nova CEFTA reguliše i investicije, netarifne barijere, intelektualnu svojinu, zaštitne mere, rešavanje sporova i arbitražu. Najviše otvorenih pitanja ostaje u oblasti poljoprivrednih proizvoda, naročito zbog uvođenja carina u BiH na pojedine robe iz Srbije u 2005. godini, ili ponovnog uvođenja selektivnih barijera na uvoz između Hrvatske i Srbije početkom 2006. godine.

Međutim, od osnivanja, javljaju se sumnje da li će nova CEFTA (ili CEFTA 2006) uspeti da ostvari isti nivo trgovine unutar regiona kao što su to CEFTA i Baltička zona slobodne trgovine (BAFTA) činile do maja 2004. za sedam severnih država koje su sada u EU. Imo sugestiju da, s obzirom na konačni cilj – članstvo u EU, kao i angažovanje

¹ www.siepa.gov.rs

² Videti više na www.siepa.gov.rs

Unije u regionu, pažnja treba da bude poklonjena ideji da EU proširi carinsku uniju, koju ima sa Turskom, na čitav region³.

Ono što svakako predstavlja bitnu razliku u odnosu na raniju CEFTA jeste niži stepen razvijenosti privreda i političke stabilnosti zemalja Jugoistočne Evrope, što može imati značajan uticaj na funkcionisanje zone slobodne trgovine. Stvaranje istinske zone slobodne trgovine mora biti urađeno pažljivo, jer u regionu još uvek postoje politički osetljiva pitanja. Takođe, ove zemlje imaju i različite statuse u pregovorima o pridruživanju sa Evropskom unijom, što dodatno otežava procese integracije. Većina zemalja članica CEFTA, danas su članice EU. Bugarska i Rumunija su primljene u EU 1. januara 2007. godine, Hrvatska u decembru 2011. godine potpisuje ugovor o pristupanju Uniji jula 2013. godine, dok će ostale zemlje, kako se procenjuje, to učiniti za 5–10 godina.

Tabela 1. Izvoz i uvoz zemalja Zapadnog Balkana *per capita* u evrima

Zemlja	Izvoz 2010.	Uvoz 2010.
Crna Gora	533	2669
Hrvatska	2002	3362
Srbija	1031	1706
Makedonija	1183	2114
Albanija	417	1206
Bosna i Hercegovina	1160	1990

Izvor: Agencija za promociju izvoza i stranih ulaganja (SIEPA)

Realna ocena efekata na spoljnotrgovinsku razmenu obuhvata analizu više faktora. Međusobni trgovinski tokovi zemalja Zapadnog Balkana i dalje su veoma intenzivni, u poređenju sa trgovinskim tokovima tih zemalja sa EU i ostatom sveta – verovatno zato što su devedesete godine dvadesetog veka za Zapadni Balkan bile buran period; jedini trgovinski partneri bili su oni koji su odranije imali poslovne odnose i bili upućeni jedni na druge. Region Jugoistočne Evrope dugo je važio za rizično područje pa su i trgovinski i investicioni tokovi bili slabi sa drugim, razvijenijim zemljama.

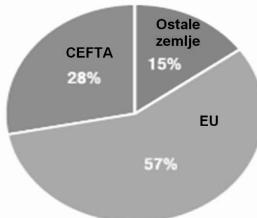
2. TRGOVINSKA RAZMENA ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE

Zemlje Jugoistočne Evrope imaju relativno intenzivnu trgovinsku razmenu sa EU, u poređenju sa trgovinskom razmenom sa svim ostalim partnerima. Tokom devedesetih godina, zemlje Zapadnog Balkana u velikoj meri preorientisale su svoju trgovinsku razmenu prema EU, i to usled raspada centralnoplanskog sistema spoljne trgovine.

³ Southeast European Monitor (2006: 3)

S druge strane, prliv stranih direktnih investicija u zemlje Zapadnog Balkana može uvećati njihov izvozni kapacitet i tražnju za uvozom iz EU. No, ovi činioci imaju različit uticaj na različite sektore: prvi će uticati na trgovinu poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, dok će drugi povoljno uticati na trgovinu proizvoda sa većom dodatom vrednošću, i to posebno proizvoda od metala.

Sporazum CEFTA generisao je povećanje intraregionalne trgovine, iako je EU i dalje najveći trgovinski partner za sve zemlje regiona.

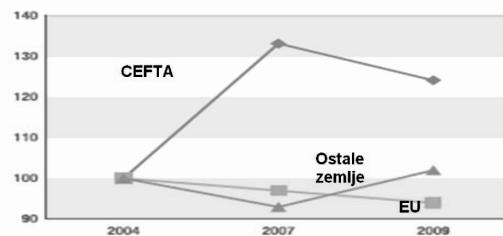

Slika 1. Trgovina zemalja CEFTA, 2009. godina

Izvor: OECD (2011: 11)

I u narednom periodu očekuje se povećanje trgovinske razmene sa Evropskom unijom i pored intenziviranja međusobne ekonomske saradnje zemalja regiona. To je rezultat procesa pristupanja EU, tako da zemlje koje su ostvarile veći pomak u integraciji sa EU imaju i bolji trgovinski položaj.

Prema strategijama razvoja, koje su projektovale zemlje Jugoistočne Evrope, kao i sama Evropska unija, do 2020. godine ne treba očekivati bitnije promene u pogledu izvoznih destinacija. Rast udela izvoza u EU biće posledica rasta intra-industrijske trgovine, a pad udela zemalja CEFTA, pri očekivanom visokom rastu vrednosti izvoza biće posledica relativne zasićenosti tržišta postojećim nivoom razmene. Apsolutni rast vrednosti izvoza biće posledica intenziviranja robne razmene između zemalja gde je ona ispod potencijalnog nivoa (Srbija – Hrvatska, Bosna i Hercegovina – Srbija, Republika Srpska – Hrvatska...), kao i obnavljanja proizvodne saradnje.

Slika 2. CEFTA – povećanje intraregionalne trgovine, 2004–2009, (2004=100)

Izvor: OECD (2011: 11)

Situacija je ista i kada je srpska privreda u pitanju. U periodu pada robne razmene, tokom 2009. godine, pad trgovine Srbije bio je veći sa zemljama Jugoistočne Evrope u odnosu na ostatak sveta, dok je u periodu oporavka, tokom 2010. godine, rast trgovine sa ovim zemljama sporiji od rasta trgovine sa ostatkom sveta⁴. S obzirom na to da sve zemlje regiona (izuzev Slovenije koju karakteriše uravnotežena trgovina) imaju velike trgovinske deficitne, izostanak spoljnih izvora za finansiranje logično je doveo i do velikog smanjenja uvoza i lokalne tražnje.

U narednoj deceniji, usled zajedničke izloženosti spoljnim rizicima, zemlje CEFTA trebalo bi da razvijaju što bliskiju ekonomsku saradnju, obnavljajući stare i formirajući nove proizvodno-procesne veze. Dobar primer u pravcu normalizacije ekonomskih odnosa i stvaranja novih potencijala za spoljnu trgovinu je dolazak slovenačkih proizvođača u Srbiju, kako bi kroz cenovnu konkurentnost zadržali tržišne pozicije u EU i osvojili treća tržišta. Razvoj ekonomске saradnje sa UNMIK Kosovom i Metohijom potreban je kako bi preduzeća iz Srbije zadržala tržišne pozicije koje na ovoj teritoriji već imaju.

3. OGRANIČENJA ZA OSTVARIVANJE IZVOZNO ORIJENTISANOG RASTA ZEMALJA CEFTA

Ograničenja dostizanju postavljenih ciljeva u pogledu vrednosti izvoza, do 2020. godine ima mnogo, poput:

- Producenog, dugoročnog karaktera svetske ekonomske krize, umesto brzog oporavka.
- Nerašreni politički problemi u regionu koji su produbljeni lošom ekonomskom situacijom usled ekonomske krize. Poslednji u nizu primera jeste nemogućnost da srpski proizvođač i prodavac sadnica lavande plasira svoje proizvode u Hrvatsku, usled izveštavanja hrvatskih medija sa jakom dozom nacionalizma kako Hrvatska uvozi lavandu iz Srbije, koja je, kako je isticano, prvenstveno hrvatski proizvod. Posle toga, firmi koja je uvozila sadnice počeli su da stižu preteći mejlovi da brukaju Hrvatsku i ceo ugovor je otkazan.
- Vrlo visok nivo korupcije u zemljama Jugoistočne Evrope usporava i otežava priliv novih, pre svega *greenfield* investicija. Ovaj problem veoma dugo je aktuelan, tako da je potreban sistemski pristup u svim zemljama regiona, jer pojedinačne mere daju slabe rezultate.

---

⁴ Ministarstvo za ekonomiju i regionalni razvoj (2011)

Tabela 2. Indeks korupcije u zemljama CEFTA, 2010.

Zemlja	Indeks korupcije	Pozicija
Crna Gora	3,7	69
Hrvatska	4,1	62
Srbija	3,5	78
Makedonija	4,1	62
Albanija	3,3	87
Bosna i Hercegovina	3,2	91

Izvor: Transparency international (2011)

- oporavak tokova stranih direktnih investicija je neizvestan i iz razloga što proizvodne kompanije nemaju bankarsku podršku kao u periodu pre krize
- većina zemalja u svetu sprovodiće slične strategije za proizvodni rast i izvozni oporavak.

Pored navedenih, ostaju i pojedinačni problemi svake od zemalja članica CEFTA, kao što je precjenjenost domaće valute, što dodatno usporava korišćenje mogućih pozitivnih efekata integracije.

4. ZAKLJUČAK

Kao i u periodu pre svetske ekonomske krize, region Jugoistočne Evrope karakteriše veliki broj nerazrešenih političkih problema koji predstavljaju kočnicu intenzivnijoj ekonomskoj saradnji i intraregionalnoj trgovini. Zbog toga nije iskorišćen pun trgovinski kapacitet koji bi zona slobodne trgovine CEFTA mogla da ostvari. U poslednjih godinu dana situacija je dodatno pogoršana usled jednostranih političkih poteza privremenih kosmetskih institucija i zabrane uvoza robe iz Srbije.

Takođe, indeks korupcije u regionu nije značajnije smanjen tako da se zemlje CEFTA nalaze pred teškim zadatkom da pored izgradnje povoljnijeg institucionalnog ambijenta suzbiju i sistemsku korupciju koja umnogome odvraća krupnije investitore od značajnijih ulaganja.

Ekonomске prepostavke za postizanje izvozne orijentacije zemalja regionala jesu:

- nastavak evropskih integracija
- intenziviranje ekonomske saradnje u regionu CEFTA
- motivisanje priliva izvozno orijentisanih investicija
- rast intraindustrijske razmene u CEFTA

- uklanjanje administrativne barijere za ulazak *greenfield* investicija
- poreski stimulansi dolasku novih investitora u najpropulzivnije trgovinske sektore
- razvijanje saobraćajne infrastrukture, kako bi se smanjili transportni troškovi proizvodnje
- razvijanje telekomunikacione infrastrukture
- reforma obrazovanja, kako bi industrijske grane imale što kvalitetniju ponudu lokalne radne snage
- besplatno informisanje malih i srednjih proizvodnih preduzeća o mogućnostima za plasman na tržište CEFTA
- medijska promocija uspešnih primera privlačenja *greenfield* investicija.

Ukoliko se predložene mere budu sprovodile istovremeno i u svim zemljama članicama CEFTA, sinergetski efekti svako neće izostati, i pored činjenice da je potrebno izvesno vreme za njihovo sprovođenje, kao i sve izvesnijeg nastavka svetske ekonomske krize.

LITERATURA

- [1] Agencija za promociju izvoza i stranih ulaganja (SIEPA), www.siepa.gov.rs
- [2] Ministarstvo za ekonomiju i regionalni razvoj, (2011) *Postkrizni model ekonomskog rasta i razvoja Srbije 2011–2020.*
- [3] OECD, (2011) *Implementing the CEFTA 2006 Agreement: Reaping the benefits of trade and investment integration in South East Europe*
- [4] Southeast European Monitor, (2006) www.icegec-memo.hu/eng/publications
- [5] Transparency international, (2011) www.transparency.org

Primljeno: 19.09.2011.

Odobreno: 28.09.2011.